Materiallar to’plami · Conference Proceedings

“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni ta’minlash: global chaqiriqlar va milliy yechimlar(Fuqarolarning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari: transmilliy muammolar va ularni hal etish mexanizmlari)”

IQTISODIY, IJTIMOIY VA MADANIY HUQUQLARNI TA’MINLASH: GLOBAL CHAQIRIQLAR VA MILLIY YECHIMLAR

01 October – 14 November 2026

UDK 37

LOYIHAVIY FAOLIYATDA EKOESTETIK TAJRIBANI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

Mahliyoxon Xasanovna Tashtemirova*

Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

MAQOLA MA‘LUMOTLARI

✉ mahliyoxon494@gmail.com

DOI: 10.5281/zenodo.24475079

Kalit so‘zlar:

ekoestetik tajriba, loyihaviy faoliyat, bo‘lajak mutaxassis, qadriy tanlov, ekologik mas’uliyat, pedagogik loyihalash

ANNOTATSIYA

Maqolada bo‘lajak maktabgacha ta’lim mutaxassislarining ekoestetik tajribasini loyihaviy faoliyatda shakllantirish modeli taklif etiladi. Nazariy qiyoslash kuzatish, qadriy tanlov va qayta loyihalash aloqasini ochadi. Loyiha mahsuloti kasbiy tajribadan farqlanadi. Ekologik mas’uliyat hamda estetik ifodani baholash mezonlari asoslanadi. Modelni qo‘llash shartlari va empirik tekshiruv yo‘nalishlari belgilanadi.

KIRISH

Bo‘lajak maktabgacha ta’lim mutaxassisining tabiat haqidagi bilimi uning tabiat bilan qanday pedagogik munosabat tashkil etishini o‘z-o‘zidan belgilamaydi. Talaba o‘simlikning tuzilishini tushuntira olishi, chiroyli ko‘rgazma tayyorlashi va shu bilan birga ko‘rgazma uchun tanlangan materialning kelib chiqishi yoki keyingi taqdirini e’tiborsiz qoldirishi mumkin. Mazkur nazariy imkoniyat ekoestetik tayyorgarlikning markaziy muammosini ifodalaydi. Bilish, his etish va amaliy mas’uliyat o‘zaro bog‘lanadigan faoliyatni loyihalash zarur. Maqolada loyiha ana shu bog‘lanishni kuzatish mumkin bo‘lgan pedagogik vaziyat sifatida qaraladi.

Ekoestetik tajriba ushbu tadqiqotda tabiiy muhitni hissiy idrok etish, ekologik aloqalarini tushuntirish, unga munosabatni qadriy asoslash va amaliy qarorni qayta ko‘rish qobiliyatining faoliyatda birlashishi deb ta’riflanadi. Bu ta’rifda go‘zallik tayyor predmetning tashqi bezagiga tenglashtirilmaydi. Rang, shakl, ritm va o‘zgarishni sezish muhitni asrash shartlari bilan birga tahlil qilinadi. Bo‘lajak pedagog uchun bunday tajriba keyinchalik bolaga tayyor estetik bahoni singdirish emas, uning kuzatishi va savoliga pedagogik sharoit yaratish vazifasiga aylanishi kerak.

O‘zbekiston ta’limi doirasidagi loyiha metodikasi bo‘yicha Mamanova va Juraev tabiiy fanlar mazmunini amaliy loyihalash bilan bog‘laydi [1]. Raximqulova ekologik qadriyatlarni o‘rganishda tadqiqotchilik faoliyatining metodik imkoniyatlarini muhokama qiladi [2]. Ushbu ishlar maktab ta’limiga oid bo‘lgani uchun ularning xulosalari maktabgacha ta’lim mutaxassislarini tayyorlashga to‘g‘ridan to‘g‘ri ko‘chirilmaydi. Ular savol, kuzatish va mahsulot orasidagi munosabatni aniqlash uchun mahalliy ilmiy kontekst beradi. Mazkur maqolada shu munosabatga estetik tanlov va kasbiy javobgarlik o‘lchovi qo‘shiladi.

Loyihaviy o‘qitish bo‘yicha xalqaro adabiyotlarda yagona va hamma vaziyat uchun bir xil metod mavjud emas. Condliffe va hammualliflar sharhida loyiha davomiyligi, o‘quvchi mustaqilligi, hamkorlik va baholash usullari turlicha bo‘lishi ko‘rsatiladi [7]. Leat tadqiqot va loyiha asosidagi ta’limni mazmunli savollar

hamda o‘quv jarayonida ishtirok etish bilan bog‘laydi [5]. Shundan kelib chiqib, ekoestetik loyiha samaradorligini faqat bajarilgan topshiriq nomi yoki yakuniy ko‘rgazma mavjudligidan chiqarish yetarli emas. O‘zgarishning qanday mexanizm orqali yuz berishi tushuntirilishi lozim.

Tadqiqotning maqsadi bo‘lajak maktabgacha ta’lim mutaxassislarida ekoestetik tajriba shakllanishini ta’minlashga yo‘naltirilgan loyihaviy faoliyat texnologiyasini nazariy asoslashdir. Asosiy savol loyiha qanday shartlarda ekologik bilim, estetik idrok va pedagogik qarorni birlashtira olishidan iborat. Maqolaning taklif etilayotgan ilmiy hissasi mahsulot yaratish bosqichlarini sanashdan ko‘ra, har bir bosqichdagi qaror, uning dalili va qayta ko‘rish asosini o‘zaro bog‘lashda namoyon bo‘ladi. Bu hissa empirik tasdiqlangan samaradorlik sifatida emas, tekshirilishi mumkin bo‘lgan didaktik model sifatida taqdim etiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Ish nazariy va metodik tadqiqot sifatida bajarildi. Tanlashda loyiha asosidagi ta’lim, ekologik tayyorgarlik yoki pedagogning tadqiqotga munosabati bilan mazmuniy bog‘liqlik, bibliografik ma’lumotlarning tekshirilishi va tahlil uchun ochiq annotatsiya yoxud matnning mavjudligi mezon bo‘ldi. Korpus oldindan belgilangan miqdor va geografik taqsimot bilan chegaralangani sababli tizimli adabiyotlar sharhi deb talqin qilinmaydi. Nashrlarning ta’lim bosqichi va metodologik maqomi alohida hisobga olindi.

Tahlil uch amaldan iborat bo‘ldi. Dastlab loyiha, ekologik tayyorgarlik va tajriba tushunchalarining manbalarda ko‘rsatilgan vazifalari ajratildi. So‘ng bu vazifalar bo‘lajak maktabgacha ta’lim mutaxassisining kasbiy harakatlari bilan qiyoslandi. Yakunda harakatdan kuzatiladigan dalilga, dalildan pedagogik xulosaga o‘tish mantiqi modellashtirildi. Maqoladagi bosqichlar, topshiriqlar va baholash mezonlari shu sintezning mualliflik taklifidir. Ular boshqa nashrdagi tayyor metodika nomidan keltirilmaydi va o‘tkazilgan tajriba hisobotini almashtirmaydi.

Metodologik asos sifatida faoliyatni yaxlit ko‘rish va qadriy asoslash tamoyillari tanlandi. Niyazova bo‘lajak pedagog tayyorgarligida ijtimoiy va ekologik yondashuvlarning aloqasini ko‘rsatadi [3]. Ushbu fikr mazkur modelda muhit, ishtirokchi, texnologiya va tashkiliy shartni birgalikda tahlil qilishga xizmat qiladi. Biroq ijtimoiy-ekologik yondashuvning mavjudligi estetik tarkibning avtomatik ravishda rivojlanishini bildirmaydi. Estetik tajriba uchun e’tiborli kuzatish, ifoda vositasini tanlash va boshqa ishtirokchining idrokini tinglashga alohida vazifalar ajratildi.

Modelni tekshirishning nazariy mezoni ichki muvofiqlik bo‘ldi. Har bir bosqich uchun qaysi kasbiy qobiliyat ishga tushishi, undan qanday dalil olinishi va noto‘g‘ri xulosa xavfi nimada ekani aniqlashtirildi. Masalan, chiroyli maket mavjudligi talabaning ekologik asoslash qobiliyatini hali isbotlamaydi. Shu sababli mahsulot bilan birga qaror izohi ham talab qilinadi. Talaba asoslangan ravishda dastlabki niyatidan voz kechsa, bu natija loyihaning muvaffaqiyatsizligi sifatida avtomatik baholanmaydi. Rejani dalil asosida o‘zgartirish modelning muhim kutiladigan natijasidir.

Manbalardan foydalanishda o‘qilgan matn ko‘lami inobatga olindi. To‘liq maqolasi ochiq bo‘lmagan nashrlar bo‘yicha faqat annotatsiya yoki nashriyot tavsifida tasdiqlangan tezislar ishlatildi. Adabiyotlar ro‘yxatida maqolaning nashr sahifalari yoki kitobning tekshirilgan bob oralig‘i ko‘rsatildi; sahifasiz elektron maqolada PDF sahifalari alohida belgilandi. Tahlilda qatnashchilar jalb qilinmadi, so‘rovnoma o‘tkazilmadi va o‘sish foizlari hisoblanmadi. Quyidagi vaziyatlar metodik loyihani tushuntiruvchi faraziy misollar bo‘lib, haqiqiy amaliyot qaydlari emas.

NATIJALAR

Tahlil asosida loyiha mahsuloti va ekoestetik tajriba o‘rtasidagi farq aniqlashtirildi. Mahsulot kuzatiladigan yakuniy obyekt, masalan, tabiat burchagi rejasi yoki kuzatish albomidir. Tajriba esa shu obyektni yaratish davomida tanlangan va qayta ko‘rilgan munosabatlarda ifodalanadi. Bir xil albom ikki talabada turli bilim va mas’uliyat darajasi bilan yaratilishi mumkin. Shuning uchun baholash obyektga qo‘shimcha ravishda tanlov tarixi, foydalanilgan dalil va muqobil qarorlarning asosini qamrab olishi taklif etiladi.

Texnologiyaning boshlang‘ich bo‘g‘ini yo‘naltirilgan kuzatishdir. Talaba muhitni tayyor sifatlar ro‘yxati bilan tez baholashdan oldin uning o‘zgarishi, o‘zaro bog‘liqligi va sezgi orqali farqlanadigan xususiy-

atlarini qayd etadi. Kuzatish yozuvida koʻrilgan hodisa bilan unga berilgan talqin alohida ifodalanadi. Masalan, barg rangining oʻzgarishini qayd qilish bilan bu oʻzgarishni oʻsimlikning sogʻligʻi toʻgʻrisidagi xulosaga aylantirish bir xil amal emas. Sababni bilmaslik aniqlansa, qoʻshimcha axborot izlash loyiha vazifasiga kiritiladi. Shu yoʻl bilan estetik taassurot bilish masalasini ochadi.

Ikkinchi boʻgʻin kuzatishni pedagogik muammoga aylantirishdir. Savol muhitni oʻzgartirish istagini ham, oʻzgartirmaslik imkoniyatini ham koʻrishga yordam berishi kerak. Misol tariqasida, tabiat burchagi bolalar kuzatishini qanday qoʻllab-quvvatlashi va parvarish yukini qanday taqsimlashi mumkinligi soʻraladi. Savolning javobi faqat buyum yasashdan iborat boʻlsa, loyiha torayib qoladi. Oʻquv maqsadi, bolalarning ehtimoliy qiziqishi, materialning yaroqliligi va keyingi foydalanish sharti birgalikda ochiq muhokamaga chiqariladi. Oʻqituvchi muammoni aniqlashtirishga yordam beradi, ammo talabaning oʻrniga barcha qarorni qabul qilmaydi.

Uchinchi boʻgʻinda talaba kamida ikki asoslangan yechimni qiyoslaydi. Bu yerda muqobillar soni tadqiqot natijasi emas, topshiriqning tavsiya etilayotgan minimal didaktik shartidir. Tanlashda estetik ifoda, ekologik oqibat, pedagogik maqsadga moslik va amalda bajarish imkoniyati muhokama qilinadi. Mezondan birining ustunligi qolganlarini yoʻqqa chiqarmasligi lozim. Materialning tashqi jozibadorligi uning kelib chiqishi noma’lumligini yashirmaydi; ekologik niyat esa bolaga tushunarsiz faoliyatni oʻz-oʻzidan pedagogik jihatdan maqbul qilmaydi. Tanlov shu taranglikni asoslab hal qilishni talab etadi.

Toʻrtinchi boʻgʻin kichik koʻlamli sinov va qayta loyihalashdan iborat. Talabalar dastlab faoliyatni oʻz guruhida modellashtirishi, soʻng tegishli tashkiliy shartlar mavjud boʻlsa, rahbar kuzatuvida amaliyotga tayyorlashi mumkin. Sinovning vazifasi tayyor modelni ma’qullash emas, uning tushunarsiz yoki bajarib boʻlmaydigan qismini topishdir. Beshinchi boʻgʻinda qaror ommaviy izohlanadi, yakuniy boʻgʻinda esa foydalanish va parvarish davomiyligi rejalashtiriladi. Jadval ushbu bogʻlanishlarni qisqa tarzda koʻrsatadi. Undagi belgilar tekshirilgan diagnostik shkala emas, modelni qoʻllash uchun tavsiya etilgan kuzatish yoʻnalishlaridir.

1-jadval. Ekoestetik loyihaning bosqichlari va dalil turlari

Bosqich	Talabaning harakati	Kuzatiladigan dalil	Talqin chegarasi
Kuzatish	Tabiiy oʻzgarishni qayd etadi	Fakt va taassurot ajratilgan yozuv	Tasvir sababni isbotlamaydi
Muammoni belgilash	Pedagogik savol tuzadi	Maqsad va muhit sharti izohi	Savol yechimning oʻzi emas
Muqobil tanlash	Yechimlarni mezonlar bilan qiyoslaydi	Tanlov va rad etilgan variant sababi	Did barcha mezonni almashtirmaydi
Sinash va tuzatish	Modelning qiyin qismini aniqlaydi	Dastlabki va yangi variant farqi	Oʻzgarishning sababi izohlanadi
Taqdim va davomiylik	Qaror hamda parvarishni asoslaydi	Shaxsiy izoh va foydalanish rejasi	Taqdimot uzoq ta’sirni kafolatlamaydi

Taklif etilayotgan texnologiyani “Mavsumni kuzatadigan tabiat burchagi” nomli faraziy loyiha orqali konkretlashtirish mumkin. Talabalar tayyor bezaklar toʻplamini tanlashdan oldin kuzatish mumkin boʻlgan tabiiy oʻzgarishlarni aniqlaydi. Ular maketda kuzatish joyi, materialni saqlash tartibi, parvarish vazifasi va bolaning savolini qayd etish vositasini koʻrsatadi. Oʻquv natijasi muayyan oʻsimlik turi yoki dekoratsiya koʻpligi bilan belgilanmaydi. Talaba nega aynan shu muhit va shu ifoda shakli pedagogik maqsadga mosligini tushuntira olishi kerak. Biologik yoki xavfsizlikka oid noma’lum jihatlar tegishli mutaxassis bilan aniqlashtiriladigan savol sifatida qayd etiladi.

Loyihaning estetik qismi ranglar uygʻunligini koʻrsatish bilan cheklanmaydi. Talaba bir xil obyektni turli vaqtda kuzatish, uning oʻzgarishini chizma yoki qisqa tavsif orqali ifodalash, guruhdoshining boshqa jihatni payqaganini tinglash vazifalarini bajaradi. Natijada estetik baho izohlanadigan munosabatga aylanishi kutiladi. Mazkur kutilma empirik natija emas; uni kuzatish yozuvlarining mazmuni orqali keyinchalik tekshirish mumkin. Pedagogik mahoratning belgisi talabalar koʻproq bezak qoʻllaganida emas, kuzatilgan farqni bolalar uchun tushunarli faoliyatga aylantirganida izlanadi.

Ekologik mas’uliyat loyiha boshida yozilgan umumiy shiorga qoldirilmaydi. Material qayerdan kelishi, qayta ishlatilishi mumkinligi, qancha vaqt xizmat qilishi va loyiha tugagach nima boʻlishi qaror izohiga kiritiladi. Bu savollarga har doim tayyor javob topilishi talab qilinmaydi; noma’lumlikning oʻzi tadqiqot yoʻnalishini belgilaydi. Elgina ekologik ma’rifatda loyiha texnologiyasini talabalar muammoga yoʻnaltirilgan amaliy faoliyati bilan bogʻlaydi [4]. Mazkur mod-

elda shunday faoliyatga mahsulotdan keyingi parvarish va foydalanish mas'uliyatini qo‘shish taklif etiladi. Chunki faoliyatning tugash sanasi obyektga munosabatning tugashini anglatmasligi kerak.

Hamkorlikning mazmuni ham alohida loyihalanadi. Guruhdagi vazifalarni tasodifiy taqsimlash ba'zi talabalarga faqat bezash, boshqalariga barcha tahlilni topshirishi mumkin. Bunday tashkil etish umumiy mahsulot yaratadi, ammo har bir ishtirokchining tajribasi haqida yetarli dalil bermaydi. Modelda vazifalarni bosqichlar o‘rtasida almashtirish va har bir talabaning bitta muhim qarorni shaxsan izohlashi tavsiya etiladi. Hamkorlik individual javobgarlikning o‘rnini bosmaydi; turli nuqtayi nazarni qiyoslash uchun sharoit yaratadi. Guruhdoshning e'tirozi qarorni kamsitish vositasi emas, uni aniqlashtirish manbasi sifatida qo‘llanadi.

O‘qituvchining vazifasi loyihani to‘liq boshqarish bilan butunlay chetga chiqish orasida o‘zgarib boradi. Dastlab u tushuncha, manba va kuzatish usuliga tayanch beradi. Talaba savolni aniq qo‘ya boshlagach, tayanch kamaytiriladi va tanlovni asoslash mas'uliyati unga o‘tadi. Menter tadqiqotga yo‘naltirilgan pedagog tayyorlashning ahamiyatini ta'kidlaydi [6]. Bu fikr mazkur modelda o‘qituvchining tayyor javob tarqatuvchi rolidan ko‘ra savol va dalil sifatini muhokama qiluvchi roliga mos keladi. Shunga qaramay, kasbiy va tashkiliy cheklovlarni tushuntirish uning javobgarligida qoladi.

Baholash uchun uch turdagi dalil birgalikda taklif etiladi. Birinchisi, dastlabki va qayta ishlangan loyiha o‘rtasidagi mazmuniy farqdir. Ikkinchisi, tanlovning qisqa yozma yoki og‘zaki asoslanishidir. Uchinchisi, kelgusi pedagogik vaziyat uchun moslashtirish rejasidir. Ushbu dalillar alohida-alohida ham cheklangan: yaxshi yozilgan izoh amaliy harakatni kafolatlamaydi, muvaffaqiyatli namoyish esa boshqa vaziyatga ko‘chirishni isbotlamaydi. Ularni qiyoslash talabaning qanday bilishi va qanday qaror qilishi haqida asosliroq xulosa chiqarishga yordam berishi mumkin. Bunday xulosaning ishonchliligi keyingi empirik tekshiruvni talab qiladi.

Perrault va Albertning oliy ta'limdagi tadqiqoti barqarorlikka oid loyiha orqali munosabatlar o‘zgarishini o‘rganadi [8]. U maktabgacha ta'lim mutaxassislari uchun tayyor samaradorlik dalili bo‘lmasa-da, loyiha natijalarini bilim bilangina chegaralamaslik zaruratini ko‘rsatadi. Bizning modelda munosabat ko‘rsatkichlari talabaning o‘zini ekologik mas'uliyatli deb atashidan emas, tanlovni qanday asoslashidan izlanadi. Shu bois ijobiy munosabat bildirgan javoblar bilan qarorning real mazmuni farqlanadi. Baholovchi talabaning chiroyli bayonini emas, dalil, mezon va taklif qilingan harakatning aloqasini tahlil qiladi.

Texnologiyaning yakuniy mahsuli metodik paket bo‘lishi mumkin: qisqa loyiha tavsifi, kuzatish qaydi, muqobil yechimlar izohi, qayta ishlangan faoliyat rejasi va keyingi foydalanish tartibi. Bu hujjatlar sonini ko‘paytirish maqsad qilinmaydi. Har bir material qaysi qarorni tushunishga yordam berishi bilan oqlanishi kerak. Bir sahifalik asoslangan kuzatish ko‘p rasmlardan iborat, lekin sababiy va qadriy izohsiz portfoliodan mazmunliroq bo‘lishi mumkin. Shuning uchun topshiriq hajmi bilan bilish chuqurligi o‘rtasidagi farq modelning tashkiliy sharti sifatida belgilanadi.

Loyihadagi tasvir va tabiiy obyekt orasidagi munosabat ham muhokama qilinadi. Talaba obyektni chizmada soddalashtirishi, rangni kuchaytirishi yoki ayrim belgisini ajratib ko‘rsatishi mumkin. Bunday badiiy qaror kuzatish qaydi sifatida ishlatilganda uning shartliligi ochiq aytilishi lozim. Masalan, ifodali rasm ekologik holatning to‘liq dalili bo‘lib qolmaydi. Shu sababli metodik paketda badiiy ifoda va kuzatilgan hodisaning tavsifi bir-birini to‘ldiruvchi, lekin vazifasi farqli materiallar sifatida saqlanadi. Ushbu farqlash estetik erkinlikni cheklashga emas, uning bilish bilan aloqasini ravshanlashtirishga xizmat qiladi. Bo‘lajak pedagog keyinchalik bola ijodini baholaganda ham aynan qaysi maqsadni nazarda tutayotganini tushuntira olishi kerak.

Baholash mezonlarini umumiy yig‘indi ballga aylantirishdan oldin ularning o‘zaro munosabati aniqlashtiriladi. Estetik ifodaning kuchliligi ekologik jihatdan asoslanmagan qarorni avtomatik qoplamasligi kerak. Xuddi shunday, materialni tejash pedagogik mazmunning yo‘qligini bartaraf etmaydi. Shu sababli modelda avval faoliyatning minimal maqbullik shartlari, keyin uning sifat jihatlari muhokama qilinadi.

MUHOKAMA

Taklif etilgan modelning asosiy afzalligi sifatida loyiha va tajriba orasidagi vositachilikni ochib berishi ko‘rsatilishi mumkin. Loyiha faoliyatning tashkiliy shakli, ekoestetik tajriba esa shu shaklda rivojlantirilishi ko‘zlangan kasbiy munosabatdir. Ularning aynanlashtirilmasligi nazariy jihatdan muhim. Har qanday loyiha ekoestetik tajriba tug‘diradi degan xulosa chiqmaydi. Kuzatish, tanlovni asoslash va qayta ko‘rish bo‘g‘inlari yo‘qolsa, faoliyat mahsulot tayyorlash bilan yakunlanishi mumkin. Demak, texnologiya bosqichlar soni orqali emas, ular orasidagi mantiqiy bog‘lanish orqali baholanishi kerak.

Falsafiy nuqtayi nazardan modelda foydalilik va go‘zallik o‘zaro cheklanadigan hamda boyitadigan mezonlar sifatida talqin qilinadi. Tabiiy obyektni faqat o‘quv vositasi deb ko‘rish uning o‘ziga xos mavjudligini e'tibordan chetda qoldirishi mumkin. Ayni paytda tabiatdan hayratlanish pedagogik maqsadni rejalashtirish o‘rnini bosa olmaydi. Ekoestetik tajriba shu ikki yo‘nalish orasida refleksiv vositachilik qiladi: talaba obyektning ifodaviy xususiyatini sezadi, undan foydalanish shartini tekshiradi va munosabatini asoslaydi. Ushbu talqin universal falsafiy nazariya da'vosi emas, kasbiy tayyorgarlik uchun operatsion yondashuvdir.

Modelni amaliyotga kiritishda vaqt masalasi alohida ahamiyatga ega. Kuzatish, xato taxminni aniqlash va qayta ishlash uchun imkoniyat ajratilmasa, talabalar yakuniy taqdimotga shoshilishi mumkin. Condliffe va hammualliflar loyiha asosidagi ta'limni amalga oshirishda o‘quv dasturi, qo‘llab-quvvatlash va baholash masalalarini qayd etadi [7]. Mazkur maqolada bundan chiqariladigan metodik xulosa loyiha ko‘lamini mavjud vaqtga moslashdir. Katta hududni qayta jihozlashdan ko‘ra, bitta kuzatish joyining asoslangan loyihasi chuqurroq tahlil imkonini berishi mumkin. Buni samaradorlik taqqoslanishi sifatida tekshirish hali lozim.

Estetik me'yorlarning xilma-xilligi baholashda qiyinchilik tug‘diradi. O‘qituvchining shaxsiy didi yakuniy mezonga aylansa, talaba mustaqil tanlov o‘rniga kutilgan ko‘rinishni takrorlashga moyil bo‘lishi mumkin. Shu sababli baholashda "menga yoqdi" mulohazasi bilan kuzatishning aniqligi, ifodaning maqsadga mosligi va ekologik asosning tushunarliligi farqlanadi. Turli badiiy yechimlar bir xil darajada asosli bo‘lishi mumkin. Biroq barcha yechimlar teng maqbul degan xulosa ham chiqarilmaydi: aniq pedagogik maqsad va kelishilgan mas'uliyat mezonlari tanlovni chegaralaydi.

Resurslar tengsizligi ham metodik dizaynga ta'sir qiladi. Talabaning qimmat material xarid qilishi bilim yoki estetik sezgirlik belgisi sifatida baholanmasligi kerak. Taklif etilayotgan texnologiyada o‘rganiladigan muammo va qaror sifati asosiy o‘rinda turadi. Shu bois umumiy foydalanish mumkin bo‘lgan materiallar, kuzatish imkoniyati va muqobil ifoda shakllari oldindan ko‘zda tutiladi. Raqamli taqdimot tayyorlash qulay bo‘lmagan talaba chizma va yozma izoh orqali ham ayni mantiqni namoyon eta olishi lozim. Bu tavsiya baholashning imkoniyatlar farqiga haddan tashqari bog‘lanishini kamaytirishga qaratilgan.

Kelgusi empirik tadqiqot modelning qaysi bo‘g‘ini qanday o‘zgarishga aloqadorligini tekshirishi kerak. Buning uchun dastlab mezonlarning ekspertlar tomonidan mazmuniy baholanishi, keyin kichik ko‘lamli sinov va talaba izohlarining sifat tahlili rejalashtirilishi mumkin. Keyingi bosqichda boshlang‘ich tayyorgarlik, o‘qituvchi yordami va ajratilgan vaqt nazorat qilinadigan taqqoslash zarur bo‘ladi. Baholovchilar kelishuvi va vazifani boshqa kontekstda bajarish tekshirilmasa, bitta yaxshi loyiha asosida barqaror kasbiy qobiliyat shakllandi deyish asossiz bo‘ladi. Ushbu maqola bunday tekshiruvni amalga oshirganini da'vo qilmaydi.

Tadqiqotning chegarasi tanlangan manbalar tarkibi va nazariy loyihalash usulidan kelib chiqadi. Manbalarning ayrimlari umumiy maktab yoki boshqa oliy ta'lim yo‘nalishiga tegishli; ularning maktabgacha ta'lim mutaxassislarini tayyorlashga mosligi qo‘shimcha asoslashni talab qiladi. Tabiiy va ijtimoiy muhit sharoitlari ham barcha ta'lim tashkilotlarida bir xil emas. Shu sababli bosqichlar mexanik ketma-ketlik emas, mahalliy vaziyatga moslashtiriladigan didaktik munosabatlar tizimi sifatida taklif qilinadi. Moslashtirish jarayonida esa kuzatish, dalil, qadriy tanlov va mas'uliyat orasidagi bog‘lanish saqlanishi lozim.

Loyihaning davomiyligini ta'minlash tashkiliy egalik masalasini ham qo‘yadi. Semestr tugagach yaratilgan obyektga kim qarashi, materialni kim saqlashi va faoliyatni kim yangilashi aniqlanmasa, loyiha faqat taqdimot kuni uchun mavjud bo‘lib qolishi mumkin. Talaba yakuniy rejada javobgarlikni boshqa shaxsga shunchaki yuklamasdan, kelishish zarur bo‘lgan vazifani ko‘rsatadi. Kelishuvning imkoni bo‘lmasa, loyiha ko‘lami yoki mahsulot turi o‘zgartiriladi. Masalan, doimiy parvarish talab qiladigan obyekt o‘rniga qayta foydalaniladigan kuzatish materiali loyihalanishi mumkin. Bu faraziy qaror ekologik mas'uliyatni yakuniy buyumning jozibasidan keyingi vaqtga ham tatbiq etadi. Davomiylikning o‘zi natija sifatida faqat keyingi kuzatuv bilan tasdiqlanishi mumkin.

XULOSA

Loyihaviy faoliyatda ekoestetik tajribani shakllantirish mahsulot yaratish bilan birga qaror asosini o‘zgartirishni ham talab etadi. Mazkur maqolada taklif qilingan texnologiya kuzatish, muammoni belgilash, muqobil yechimni qiyoslash, sinash, qayta loyihalash va keyingi foydalanish mas'uliyatini o‘zaro bog‘laydi. Bo‘lajak maktabgacha ta'lim mutaxassisi uchun ushbu bog‘lanish ekologik bilimni estetik idrok va pedagogik vazifa bilan muvofiqlashtirish imkonini beradi. Modelning nazariy yangiligi yakuniy buyumni kasbiy tajriba bilan aynanlashtirmasdan, tanlov tarixi va uning dalillarini baholash birligi sifatida ajratishda namoyon bo‘ladi. Har bir talabaning qarorni izohlashi, muqobilga munosabat bildirishi va loyihani yangi vaziyatga moslashtirishi o‘quv faoliyatining mazmuniy mezoni bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Bunda go‘zallik shaxsiy did hukmiga, mas'uliyat esa umumiy ekologik shiorga qisqartirilmaydi. O‘qituvchi tayanchni bosqichma-bosqich o‘zgartirishi, resurslardan foydalanish imkoniyatlarini hisobga olishi va xatoni tuzatishga vaqt ajratishi zarur. Tavsiya etilgan jadval va metodik paket ushbu munosabatlarni amaliy topshiriqqa aylantirish uchun mo‘ljallangan. Ular tayyor diagnostik vosita yoki samaradorligi o‘lchangan dastur maqomiga ega emas. Modelni keyinchalik ekspert bahosi, kichik sinov, faoliyat izlarining sifat tahlili va boshqa vaziyatga ko‘chirish topshirig‘i orqali tekshirish kerak. Tekshiruv faqat mahsulot ko‘rinishini emas, talabaning kuzatishi, dalildan foydalanishi, ekologik oqibatni tushuntirishi va pedagogik rejasini qayta ko‘rishini qamrab olishi lozim. Shundagina loyihaviy faoliyatning ekoestetik tayyorgarlikka qo‘shgan hissasi to‘g‘risida chegaralari aniq, tekshiriladigan ilmiy xulosa chiqarish mumkin bo‘ladi.

References

[1] Mamanova G., Juraev X. Tabiiy fanlar darslarida loyiha asosida o‘qitish metodikasi. O‘zMU xabarlari. 2024. 1(1.7.1). (p. 141–144). DOI: 10.69617/nuuz.v1i1.7.1.3354

[2] Raximqulova M.B. Boshlang‘ich ta’limda ekologik qadriyatlarni o‘rganishda o‘quvchilarda tadqiqotchilik ko‘nikmasini rivojlantirish. Kasb-hunar ta’limi. 2024. №2. (p. 79–85).

[3] Ниязова А.А. Социально-экологический подход в профессиональной подготовке будущего педагога. Концепт. 2020. №6. (p. 70–82). DOI: 10.24411/2304-120X-2020-11046

[4] Елгина Е.Ю. Технология проектов в экологическом просвещении студентов. Ratio et Natura. 2021. №2(4). (PDF p. 1–2).

[5] Leat D. Why we need enquiry and project based learning. In: Enquiry and Project Based Learning: Students, School and Society. London: Routledge, 2017. (p. 1–27).

[6] Menter I. Becoming a teacher in the United Kingdom in the 21st century. Education and Self Development. 2016. 11(3). (p. 45–52).

[7] Condliffe B., Quint J., Visher M.G., Bangser M.R., Drohojowska S., Saco L., Nelson E. Project-Based Learning: A Literature Review. New York: MDRC, 2017. (p. 4–12, 22–32).

[8] Perrault E.K., Albert C.A. Utilizing project-based learning to increase sustainability attitudes among students. Applied Environmental Education & Communication. 2018. 17(2). (p. 96–105). DOI: 10.1080/1533015X.2017.1366882